

вали переговори між представником ОУН та Союзом збройної боротьби з метою примирення та співпраці обох народів у відбудові їхніх суверенних держав. 8–10 березня 1944 року українсько-польські переговори відбувалися в Львові в будинку НТШ на тодішній вулиці Чарнецького (нині Винниченка, 24). Підсумком цих переговорів став спільний протокол із 20 пунктів, де, зокрема, зазналося: “Обі сторони визнають, що існування самостійних держав, Української і Польської, лежить в інтересі обох народів” і є для їх “тривалого майбутнього історичною необхідністю... Мирна полагода польсько-українських відносин можлива тільки при взаємному пошукуванні боротьби за самостійність обох народів та непосяганні на землі одної чи другої сторони, а питання остаточного устійнення кордонів буде вирішене урядами обох суверенних держав. Обі сторони визнавали, що мають спільних ворогів, тому вважають стан польсько-українського напруження шкідливим та зобов’язуються припинити як внутрішню, так і зовнішню діяльність, яка суперечить визвольним змаганням обох народів”²⁹. Переговори між українцями й поляками продовжувалися ще у травні та червні.

На жаль, українсько-польські переговори хоч і мали на меті відновити мир між народами, проте не вплинули на міжетнічний конфлікт, і тисячі людей далі гинули у кривавих сутиках. Свідченням цієї непримирності була, зокрема, листівка “Комітету визволення Львова”, опублікована в липні 1944 року за кілька днів до вступу радянської армії. Листівка містила такий заклик до АК: “Вояки! Ідете карати! Але не ворога, а бунтівника. Не вояка неприязельського, а бандита... Українська “інтелігенція”, яка стоїть на чолі катів, як і богохульні українські попи, що закликають до різні, є такими самими злочинцями, як і українські хлопці, що йдуть з ножами і сокирами... Тільки тверда, безжальна рука польського вояка може врятувати східні землі для Польщі, вигубити злочинців, показати, що польський народ гідний незалежного життя”³⁰. Це, однак, не означало, що український народ теж достойний такої незалежності.

²⁹ Лебедь Микола. Вказана праця. – С.118-120.

³⁰ Тамсамо. – С. 121.

Володимир В’ятрович

СПРОБИ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОГО ПОРОЗУМІННЯ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ. ПОЗИЦІЇ СТОРІН.

В історії відносин українського та польського народів чимало взаємної ворожнечі та боротьби. Проте навіть у найдраматичніші хвилини народи-сусіди намагалися співпрацювати. З падінням у вересні 1939 року Польської держави українці та поляки опинилися, по суті, в однаковому становищі поневолених народів. Перед польським керівництвом постала та ж проблема, що й перед керівництвом українського визвольного руху, – перешкодити намаганням Берліна й Москви знищити український та польський народи. Отже, обставини, що склалися на початку Другої світової війни, підштовхували поляків і українців об’єднати зусилля.

Питання співпраці українського та польського підпільних рухів уже не раз піднімалося в історіографії обох країн. У численних роботах польські та українські дослідники розкрили основні етапи переговорного процесу, охарактеризували його наслідки¹. На жаль, значно менше уваги вчені приділили аналізу позиції обох сторін, ставлення керівництва польського та українського національних рухів до можливої співпраці, політичних засад, на яких українці й поляки збиралися будувати цю співпрацю. Тому у своєму дослідженні детальніше зупинимось саме на цьому аспектові, менше акцентуючи на перебігові конкретних українсько-польських переговорів, які, на нашу думку, були тільки реалізацією готових програм.

¹ Sztendera J. *W poszukiwaniu porozumienia (Podziemie ukraińskie i polskie w latach 1945-1947. Współpraca pomiędzy UPA i WIN)* // *Zeszyty Historyczne*. – 1985. – №71. – С. 153-164; Ковалевський З. *Польське питання у повоєнній стратегії УПА* // *Україна. Наука і культура*. – Вип. 26-27. – 1993. – С.200-233; Бондаренко К., Киричук Ю. *Відомості про політичні контакти УПА та АК на Закарпатті у 1945 р.* // *Дрогобицький краєзнавчий збірник. Спецвипуск. – Дрогобич, 2002. – 543-550; Partacz Cz. Proby porozumienia polsko-ukraińskiego na terenie kraju w latach II wojny światowej* // *Polska-Ukraina: trudne pytania. Materiały międzynarodowego seminarium „Stosunki polsko-ukraińskie w latach II wojny światowej”*. – Warszawa, 3-5 listopada 1999 / *Oprac.red. R. Nedzielko*. – Warszawa, 2000. – Т.6. – С. 17-52; Киричук J. *Proby porozumienia polsko-ukraińskiego w latach II wojny światowej* // *Ibidem*. – S.53-74. ; Мотыка G. *Wnuk R. Proby porozumienia polsko-ukraińskiego wobec zagrożenia sowieckiego w latach 1944-1947* // *Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej*. – Nr.8. – 2001- S.26-31. Цьому питанню присвячена також окрема монографія: Мотыка G. *Wnuk R. Pany i rezuny. Współpraca AK-WiN i UPA.* – Warszawa: Oficyna Wydawnicza Volumen, 1997.

Позиції, які представляли на переговорах обидві сторони, були визначені їх зовнішньою політикою, орієнтацію на певні сили у міжнародному житті. Отже, для початку слід розглянути саме це питання.

Основним своїм зовнішньополітичним завданням польський уряд уважав повернення Польщі до передвоєнних кордонів. Польська сторона протягом усієї війни залишалася вірною проанглійській орієнтації. Після утворення антигітлерівської коаліції, одним із засновників якої була Великобританія, поляки у свої зовнішній політиці почали орієнтуватися на альянтів загалом. При цьому виникла доволі неприємна ситуація, бо серед альянтів був СРСР, держава, що теж виявляла інтерес до територій, які перед війною належали Польщі. Таким чином, поляки змушені були лавірувати між відстоюванням “status quo ante bellum” та дотриманням політики антигітлерівського альянсу. З огляду на це польський уряд вважав вирішення українського питання, зокрема долі Західноукраїнських земель, проблемою суто внутрішньополітичною.

У листопаді 1939 року було прийнято ухвалу Комітету зі справ Краю, яка хоч і не була офіційною декларацією уряду, проте мала служити основою для українсько-польських переговорів. У ній говорилося, що поляки визнають не тільки можливість порозуміння з українським націоналістичним рухом, але й потребу створення разом із ним спільного фронту проти окупантів. Згідно з документом, планувалося створення Української держави, східні кордони якої будуть означені згодом. На засадах рівності нова держава мала стати частиною польської федерації; українським меншинам гарантувалися свободи на польських територіях і навпаки².

Проте навіть такі доволі розпливчасті обіцянки, на думку польського прем'єра Сікорського, були надто сміливими, і альянт могли не погодитися на це. Через те офіційна декларація уряду, видана 18 грудня 1939 року, містила лише загальні заяви про рівноправність національних меншин у відновленій державі. Польський уряд надалі стверджував можливість українсько-польських переговорів і необхідність, проте наголошував, що домовлятися можна лише з українцями Наддніпрянщини, а не з “околиць”, оскільки Польща не може вести переговори зі своїми громадянами³. Мабуть, саме тому польський уряд намагався встановити контакт із діячами УНР, хоч ті не мали жодних позицій в Україні і не могли представляти якогось впливового українського угруповання.

Отже, з самого початку Другої світової війни, незважаючи на втрату державності, польська сторона не була налаштована на рівноправний діалог з українцями. Хоч логіка подій спонукала до переговорів з українським визвольним рухом, керівництво польського уряду та підпілля виявилось нездатним переступити через власні великодержавницькі амбіції і висувало цілий ряд умов до ведення переговорів, які від початку гальмували цей процес.

Український визвольний рух мав власну зовнішньополітичну стратегію. Вона ґрунтувалася на переконанні, що створення Української держави не є польською чи російською проблемою і можливе лише як результат широких змін у міжнародно-правовій системі. Системою, що сприятиме відродженню та розвитку України, на думку українських націоналістів, мала бути сукупність незалежних націй-держав, побудованих у межах етнічних територій. Таким чином, в основу міжнародної концепції визвольного руху ліг принцип національного самовизначення. Втілення в життя цієї концепції за допомогою якоїсь із великодержав українські націоналісти вважали неможливим, через те пропонували опоратися на сили, зацікавлені в цьому найбільше, – на визвольні рухи поневолених народів. З точки зору ідеологів ОУН, саме вони, а не світові імперії, що прямують до загрози, визнаватимуть майбутнє світового порядку⁴.

Становлення цієї міжнародної концепції українського визвольного руху припадає якраз на 1939-1941 роки. Її головними прихильниками були представники молодого крила ОУН, які згодом стали основою ОУН(б). Саме суперечності щодо зовнішньополітичної орієнтації і зумовили, головним чином, розкол ОУН. Старше покоління оунівців дотримувалося проницької орієнтації, а молоді члени організації розглядали Німеччину тільки як допоміжну силу, що допоможе зруйнувати існуючий міжнародний лад. Стрижнем зовнішньої політики бандерівців була ідея об'єднання зусиль поневолених народів, що передбачала співпрацю також з поляками як найближчим сусідом та одним із поневолених народів. Не дарма один із творців цієї концепції Іван Мітринга писав у 1940 році: “Разом з поляками, французами, народами СРСР за вільну Європу проти Гітлера і Сталіна – це наше місце”⁵.

У другій половині 1941 р. український рух, який перейшов до підпільної боротьби проти німецьких окупантів, отримав іще один стимул

⁴ Міжнародно-політичну концепцію українського визвольного руху детально проаналізовано у дисертаційному дослідженні автора цієї статті: В'ятрович В. *Закордонні реїди УПА в контексті реалізації антитоталітарної національно-демократичної революції народів Центрально-Східної Європи. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук.* – Львів, 2003.

⁵ Цитується за: Левицький Б. *Національний рух під час Другої світової війни. Інтерв'ю.* // *Діялог.* – 1979. – Ч. 2. – С. 17

до налагодження контактів із поляками. У вересні жовтні 1941 року відбулася попередня розмова з польськими представниками за участю Володимира Горбового та Бориса Левицького (останній був спеціально уповноважений проводом ОУН до цих переговорів). Як зазначав Б. Левицький, передумовою налагодження переговорів мало бути взаємне припинення пропаганди, спрямованої проти сусіднього народу; крім того, українська делегація обіцяла змінити вороже ставлення українців до поляків⁶. Польський історик Чеслав Партач вважає, що це була нездійснена обіцянка, оскільки, на його думку, саме ОУН сіяла антипольські настрої в українському суспільстві⁷. На спростування цього твердження можна навести постанову II Конференції ОУН (квітень 1942 року) щодо польського питання: “Стоїмо за злагіднення польсько-українських стосунків у сучасний момент міжнародної ситуації й війни на платформі самостійних держав і визнання панування права українського народу на ЗУЗ (Західноукраїнських землях – В. К.)”⁸.

Отже, ОУН розпочато конкретну політику на зближення з польським рухом на платформі незалежних держав обох народів. Протягом усієї Другої світової війни та перших повоєнних років керівники організації приділяли багато уваги цьому питанню, його розробкою займалися провідні ідеологи українського визвольного руху⁹. Натомість польська сторона й далі виступала проти переговорів. У спеціальних аналітичних матеріалах Східного Бюро наголошувалось на непотрібності, навіть шкідливості контактів з ОУН¹⁰. Більш того, з польського боку не було жодної відповідної офіційної заяви, яка б свідчила про поступ щодо залагодження конфлікту. В українському питанні польський еміграційний уряд, який уже перебував у Лондоні, зайняв вичікувальну позицію, спостері-

гаючи за міжнародної ситуації. Як згадує Мар'ян Голембйовський, член Інспекторату АК-ВіН Замосць, як в еміграції, так і на батьківщині серед поляків не було жодної політичної сили, яка мала б чіткий план вирішення українського питання. 28 серпня 1942 року у Великобританії відбулася зустріч Сікорського з польськими підпільниками, серед яких був і Голембйовський. Щодо вирішення українського питання Сікорський заявив, що віддасть Україну Сталінові. На прохання уточнити, чи йдеться про відмову від т. зв. Східних Кресів чи тільки про виселення українців, відповів: “Забагато хочете знати”¹¹.

Тим часом українська сторона намагалася реалізувати ухвалені на Другій конференції постанови щодо налагодження приязних стосунків із поляками. Протягом 1942 року вдалося провести низку переговорів, у яких брали участь найвищі представники українського визвольного руху, члени Проводу ОУН Євген Врецьона, Зиновій Матла, Мирослав Прокоп, Василь Охрімович, Михайло Степаняк. Цей факт засвідчує, якого великого значення оунівці надавали переговорам із поляками¹². Українська сторона вимагала від польського уряду визнати права українців на незалежну державу в межах етнічних українських теренів. Разом із тим українці пропонували укласти угоду про спільну боротьбу проти німецьких та радянських сил. Поляки ж готові були говорити лише про спільну боротьбу з німцями. Та й тут польська сторона не була щирою: у вересні 1942 році командир АК ген. Ровецький підписав план антинімецького повстання, де зазначалося: крім німців “додатковими противниками вважаю в першу чергу українців, а в другу – литовців. Існує можливість боротьби з українцями в районі бази з першого дня повстання. З самого початку будемо змушені боротися також з українцями у Львові”¹³. Більш того, керівництво АК розглядало продовження українсько-польських переговорів як тактичний маневр для нейтралізації українського вищезвольного руху. Один із керівників польського підпілля полковник Філіпковський вказував, що підтримування розмов із українцями має на меті “розвалити ОУН-УПА зсередини”¹⁴.

Отже, польська сторона робила ставку передусім на силове розв'язання конфлікту, що в наступному 1943 році призвело до українсько-польського кровопролиття. Не будемо зупинятися детальніше на цьому: останім часом ці події досить докладно вивчаються як в українській,

⁶ Siwicki M. *Dzieje konfliktów polsko-ukraińskich*. – Warszawa, 1992. – Т.2 – S.42

⁷ Partacz Cz. *Proby porozumienia...* – S.22.

⁸ ОУН у світі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929-1955. — Видання Закордонних Частин Організації Українських Націоналістів, 1955.

⁹ Див. зокрема статті з цього питання в офіційні ОУН „Ідея і Чин” – Ч. 4 за 1943 р.: Борович (Василь Мудрий). Україна і Польща // Літопис Української Повстанської Армії. – Львів-Торонто, 1995. – Т.24. – С. 190-197; Ч.1 за 1944 р.: Карпатський Л.М. (Палідович Михайло). До польсько-українських взаємин // Там само. – С. 271-276; Ч.7 за 1944 р.: Садовий О.С. (Мирослав Прокоп). Куди прямують поляки // Там само. – С. 298-305. Окрему брошуру цьому питанню присвятив і Василь Галаса: Зенон Савченко. Українсько-польські взаємини на тлі історії. Машинопис. 1945. // ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 1, спр.215, арк. 1-31. У наступних роках питання українсько-польських відносин розроблено детальніше. Див. документи: “Думки в справі урегулювання польсько-українських відносин та в справі організації спільного визвольного фронту” // За свободу народів. Із документів красної боротьби. – Прага – Відень: Українське представництво в АБН, 1946. – С. 69-70; та “Короткі вказівки для тих, які зустрічаються з поляками” // Там само – С. 67-68.

¹⁰ Partacz Cz. *Proby porozumienia...* – S. 25.

¹¹ Golebiowski M. *Sojusz z ukraińcami i sojusz narodów ujarzmionych // Dialogi – Biuletyn polsko-ukraiński*. – 1987 - №7-8 - S. 5.

¹² Про ці переговори детальніше див.: Kyrychuk J. *Proby porozumienia polsko-ukraińskiego w latach II wojny światowej // Polska-Ukraina: trudne pytania...* - S. 59-60.

¹³ Цитується за: Ковалевський З. Польське питання у повоєнній стратегії УПА // Україна. Наука і культура. – Вип. 26-27. – 1993. – С.204.

¹⁴ Torzecki R. *Polacy i ukraińcy...* - S.257.

так і в польській історіографії. Варто лише відзначити, що напередодні подій 1943 р. у структурах польського влади, зокрема тих, що займалися українським питанням, відбулися суттєві зміни. Так, після арешту Яна Пекалкевича та ген. Ровецького перевагу в уряді отримали праві ендецькі сили, налаштовані на радикальне розв'язання українського питання.

Очевидно, що крен у бік силового розв'язання конфлікту позначився й на позиції керівництва українського визвольного руху. Один із діячів ОУН, Василь Мудрий, який перед війною був віцемаршалком польського сейму і в 1939 році закликав українців виконати свій обов'язок перед Польською державою і стати на її захист, через чотири роки писав: "Пактувати з поляками про мирне співжиття тільки тоді, коли в наших руках є щонайменше така сила, як у них. Тільки тоді вони будуть поважати наше право на життя, і тільки тоді бодай на деякий час вони будуть респектувати підписувані з нами договори. Хвилеве ослаблення вони завжди використовують для себе, на що в історії ніколи не йшли ми. Поляків до лояльності партнера можна наломити тільки силою і то силою наглядною"¹⁵.

Тож вогнище конфлікту таки розгорілося, його масштаби швидко зростали і врешті переросли в чергову українсько-польську війну. Спробуємо з'ясувати, як оцінювали тогочасні події в середовищі українського та польського національних рухів. У липні 1943 року, коли конфлікт досягнув апогею, Провід ОУН видав листівку-відозву до поляків: "Спільна доля, яка нас поєднала, і наша боротьба проти завойовників Берліна і Москви за власні держави вимагає порозуміння обох народів. Український народ завжди готовий до такого порозуміння. Не маємо жодних ворожих планів до польського народу і не хочемо жодної п'яді польської землі. Визнаємо право кожного народу на самовизначення, на власну державу. Наш стосунок до польського народу опертий на приязні і бажанні співпраці"¹⁶.

У відповідь Крайова репрезентація політична видала 30 липня того ж року відозву до українського народу. Документ переповнений докорами на адресу українців за те, що вони співпрацюють із німцями, а також погрозами покарати повстанців, щойно буде відновлено Польську державу. Єдиним позитивним моментом можна вважати заяву польського уряду про те, що він позитивно оцінює прагнення українців до власної державності. Але разом із тим зазначалося: "Освідчуємо, що не від-

мовимося від східних земель Речі Посполитої, у південній частині якої одвіку мешкають поляки поруч з українцями, де Польська Нація упродовж століть чинила велетенський цивілізаційний та економічний внесок"¹⁷. Звичайно, така заява не сприяла залагодженню стосунків між двома народами, її не сприйняли ні українські кола, ні шовністично налаштовані поляки. Польський дослідник Тожецький називав це звернення забавами з вогнем і провокацією, адже воно тільки підлило масла у вогонь українсько-польського конфлікту¹⁸.

У жовтні 1943 року Провід ОУН видав спеціальний Комунікат щодо подій на Волині. У цьому документі, зокрема, зазначалося:

1. ОУН самостійників державників неодноразово в своїх офіційних публікаціях займала становище до польського населення на українських землях та до українсько-польських відносин взагалі і своє негативне становище до тих форм боротьби, що їх згадані події виявляють.

2. Ні український нарід, ні Організація нічого спільного з тими масовими убивствами не мають.

3. Польсько-українська різня лежить сьогодні в інтересі Німеччини, а в першу чергу в інтересі большевицької Москви, яка шляхом взаємного фізичного винищування українців і поляків змагає до тим легшого поневолення народів та заволодіння їх землями.

Провід ОУН осуджує факти взаємних масових убивств, звідки б вони не походили, і ззиває українське громадянство бути чутким на ворожу інспірацію¹⁹. Із польського боку, навпаки, жодного заклик до припинення боротьби не з'явилося. У листівках, звернених до українців, говорилося: "Пам'ятайте, що злочинна діяльність доведе Ваш народ до трибуналу, в якому суддями будемо ми, поляки [...] Ми настільки сильні, щоб за кожен злочин помститися трикратно"²⁰.

У грудні 1943 року українська сторона повідомила польській, що на платформі "Відозви до українського народу" не може бути мови про подальшу співпрацю. Та це не заперечувало необхідності продовжувати переговори. На думку керівництва ОУН, їх підґрунтям могло б бути засвідчене у польській відозві розуміння визвольних змагань українського народу. У листі до делегата уряду в прикордонні регіони Речі Посполитої від 21 січня 1944 року українські націоналісти зазначали, що основою порозуміння між поляками й українцями мало б стати визнан-

¹⁷ *Звернення Красвої Політичної Репрезентації до українського народу (30 липня 1943 р.) // І. Культурологічний часопис. Ч.28 – 2003: Волинь 1943. Боротьба за землю. – Львів, 2003. – С. 80.*

¹⁸ *Torzecki R. Polacy i ukraińcy... - S.272.*

¹⁹ *Провід ОУН СД: Комунікат (Відозва, 1943) // Літопис Української Повстанської Армії. – Львів-Торонто, 2001. – Т. 26. – С. 364.*

²⁰ *Miejscowy komendant Polskich Oddzialow Zbrojnych. Ukraincy! // Там само. – С. 362.*

¹⁵ *Борович Я. В. Україна та Польща // Літопис Української Повстанської Армії. – Т. 24. – С. 20.*

¹⁶ *Polacy! Odezwa OUN // Siwicki M. Dzieje konfliktów polsko-ukraińskich. – Warszawa, 1992. – Т. 2. – С. 171-172.*

21) Rozmowy między WIn a UPA, Rada Różniacza, 21 maja 1945 r. Przy stole obrad m.in. Jan Turcowski „Nohor”, Marian Golebiewski „Jaka”, Stanisław Kosiński „Rota”, Marian Wanda „Polakowski”.

ня кожного народу визвольних змагань сусіда за відбудову суверенної держави на етнічній території згідно з правом народів на самовизначення й Атлантичною хартією²¹.

У лютому 1944 року розпочався черговий раунд переговорів, який тривав до липня. Уже в першому підписаному протоколі, здавалося, було досягнуто значного результату: обидві сторони визнавали, що “мирна полагода польсько-українських відносин можлива тільки при взаємному пошануванні боротьби за державну самостійність обох народів та непосідання землі однієї чи другої сторони [...] Питання остаточного устійнення кордонів між Україною і Польщею буде вирішене урядами двох держав – української і польської”.

Та як виявилось, підписання цього протоколу поляки розглядали суто як засіб нейтралізації українців на час проведення акції “Буря”. Конфлікт уже охопив Галичину, однак переговори продовжувалися. Українська сторона вимагала від польського уряду офіційної заяви про позитивне ставлення до українців та їхніх визвольних змагань. Але поляки відмовились, бо, за їх словами, така заява була б звернена проти СРСР, офіційного союзника Польщі.

Улітку 1944 року АК розпочала військові акції спільно з Червоною Армією, сподіваючись, що участь у боях за “Східні креси” вирішить по-

воєнну долю цих земель на користь Польщі. З огляду на це українці знову стали ворогами, й активну пропагандистську кампанію проти них було поновлено. У листівці “Українці за Збруч” (червень 1944 р.) стверджувалося, що “український народ згідно з його вчинками треба визнати сукупністю катів і злочинців, яких слід найсуворіше покарати”²². У липні Комітет оборони Львова звернувся до польських вояків із антиукраїнським закликком: “Йдіть карати, але не ворога, а бунтівника, не ворожого вояка, а бандита [...] Тільки аргументи виняткової сили мають вплив на брудні українські душі”²³. Ставка на співпрацю з СРСР виявилася хибною: землі Західної України ввійшли до СРСР, НКВД заарештувало деконспірованих вояків АК, а польському підпіллю було завдано такого удару, від якого воно вже ніколи не оправилось.

Переговори між представниками Лондонського уряду та Української Головної Визвольної Ради продовжувалися в Римі, проте жодних домовленостей досягнути не вдалося. Польська сторона була непохитною: “Від границь 1939 року польський уряд відійти не може з огляду на основи польської закордонної політики. “Статус кво” 1939 року боронить польський уряд ще й тому, що з таким станом зв’язані теж почування польської суспільності”²⁴. Позиція дивна, бо на той час жодна з держав світу не збиралася гарантувати їй підтримку, а кордони Польщі вже давно були остаточно визначені. Інформуючи про хід переговорів за кордоном, Степан Бандери писав до Романа Шухевича: “Ми будемо стояти на тих позиціях, що і в минулих переговорах. Все-таки необхідно домовитися з ними. Труднощі будуть ті самі, що і раніше, — на базі спірних територій. Можливо було б замість етнографічного принципу прийняти форму вільного самовизначення з пропозиціями щодо здійснення деякого переселення, яке зобов’язані будуть провести окупаційні держави. У деяких наших людей є побоювання, що це мало б поганий відгук серед українців. По-моєму, така формула, по суті, нічого не міняє, оскільки наша територія самовизначається до України. А такою постановою цього питаннями ставимо поляків у ситуацію, при якій їм важко буде заперечувати такий принцип”²⁵. Отже, українська сторона була готова піти на компроміс заради укладення договору про співпрацю українського та польського національних рухів. Проте навіть такі кроки виявились безуспішними.

²² *Українці за Збруч* // Літопис Української Повстанської Армії. – Львів-Торонто, 2001. – Т. 26. – С. 386.

²³ *Do oddziałów odsieczu Lwowa* // Там само.

²⁴ *Український протокол з українсько-польських переговорів (Рим, 26.IV.1945)* // Літопис Української Повстанської Армії. – Львів-Торонто, 2001. – Т. 26. – С. 391.

²⁵ Цитується за: *Телеховський Ю. Українсько-польські відносини: деякі факти та міркування щодо об’єктивної оцінки минулого* // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 2001. – №2- С. 4.

²¹ *Реферантура зовнішніх зв’язків при Проводі ОУН: до пана делегата уряду на край Речипосполитої Польської (27.01.1944)* // Там само. – С. 366.

Натомість вдалося досягти успіхів у переговорах із місцевими командирами АК, а відтак і ВіН на Закарпатті. Та якщо українську сторону представляли найвищі інстанції, то з польського боку переговори вели на свій страх і ризик окремі місцеві командири. Одним із них був Мар'ян Голембійовський, який всіляко намагався налагодити контакти з УПА. Коли навесні 1945 р. це нарешті вдалося і він доповів про це своєму вищому командирі Яну Мазуркевичу, той тільки легковажно махнув рукою і сказав: “З хамами немає про що говорити”²⁶. У листопаді 1945 р. командування АК видало наказ, який категорично забороняв переговори з УПА. Однак Голембійовський порушив цю заборону і продовжував підтримувати зв'язки з українцями. Справа дійшла навіть до спільних українсько-польських бойових акцій.

Однією із найвідоміших спільних операцій став штурм Грубешова об'єднаними силами УПА та польського підпільного формування “Вольносць і Незавіслюсць”, що прийшло на заміну АК²⁷. Незважаючи на військовий успіх, акція не мала політичних наслідків. На чергових українсько-польських переговорах, проведених уже після цієї операції, командир Закарпатського інспекторату ВіН Станіслав Ксьонжек-“Вирва” (наступник Мар'яна Голембійовського після арешту останнього на початку 1946 року) повідомив свого українського колегу командира тактичного відтинка УПА “Данилів” Євгена Штендери-“Прірву”, що лондонський уряд проти підписання будь-яких угод із УГВР та співпраці польського і українського підпілля, а також забороняє відділам ВіН проводити бойові дії разом з упівцями²⁸. Проте вже незабаром це питання перестало бути актуальним: до кі-

Вояк УПА та вояк АК.
Закарпаття

нця 1946 року польське підпілля практично згорнуло свою діяльність, а отже, продовжувати з ним співпрацю стало неможливо.

Як бачимо, український визвольний рух дуже серйозно ставився до можливості налагодження контактів із польським національним рухом. Як платформу співпраці обох національних рухів українці пропонували власну концепцію боротьби поневолених народів проти імперіалізмів, кінцева мета боротьби – побудова нової міжнародної системи, заснованої на принципі національного самовизначення. Польських сусідів керівники ОУН та УПА розглядали як стратегічних союзників у реалізації своєї концепції, особливо після закінчення Другої світової війни, коли польський національний рух знову опинився в такому ж становищі, як і український, а польський імперіалізм втратив матеріальні підстави свого існування.

Однак польський еміграційний уряд, його представники в Західній Україні, збройне підпілля АК-ВіН виявилися неготовим до співпраці з українським визвольним рухом. Як умову для переговорів поляки висували збереження status quo ante bellum, що було цілком неприйнятним для українців. Адже входження Західної України до складу Польщі позбавило б український визвольний рух його основної матеріальної й кадрової бази, а це унеможливило б подальші визвольні змагання. Заяви польської сторони про підтримку й розуміння української визвольної боротьби, але тільки за межами тих теренів, були дипломатичною балаканиною, бо поляки чудово розуміли: без Західноукраїнських земель створення української держави неможливе. Така позиція поляків мала зовнішньополітичне і внутрішньополітичне підґрунтя. По-перше, польська політична еліта не виробила власної міжнародної стратегії і не здобула для своєї країни належного місця в нових геополітичних обставинах. Цілковита орієнтація на Великобританію врешті-решт призвела до повного краху політики еміграційного уряду. По-друге, всі верстви польського суспільства були охоплені українофобією. Особливо це проявлялося в питанні про приналежності Західної України. Публіцисти українського підпілля назвали цю проблему порогом, який польська політична еліта не здатна ані переступити, ані обійти. Як зазначав Осип Дяків-“Горновий”, “занадто сильно польські імперіалістичні кола отруїли душу свого народу, щоб він (народ) міг так скоро позбутися його, щоб міг звільнитися від впливів цього шовінізму, його думання й дії”²⁹. Як бачимо із сучасних подій, пов'язаних із так званим відзначенням Волинської трагедії, це отруєння шовінізмом ще й тепер дається в знаки.

²⁶ Golebiowski M. *Sojusz z ukraińcami i sojusz narodów ujarzmionych // Dialogi – Biuletyn polsko-ukraiński*. – 1987 - №7-8 - S.6.

²⁷ Про цю та інші акції детальніше див. монографію Мотука Г. Внук Р. Паны і резуны. *Wspolpraca AK-WiN i UPA*. – S.155-181.

²⁸ Ковалевський З. *Польське питання у повосній стратегії УПА // Україна. Наука і культура*. – Вип. 26-27. – 1993. – С.223.

²⁹ Гончарук О. *Українська Повстанча Армія – носій ідей визволення і дружби народів // Літопис Української Повстанської Армії*. – Львів-Торонто, 1992. – Т.24. – С.233.